

2009. – 790 с. 3. Мірчук П. Українська повстанська Армія 1942–1952 / Петро Мірчук. – Мюнхен, 1953. – 320 с. 4. Губка І. Пирятин: Перемога і трагедія / Іван Губка – Львів, 2000. – 128 с. 5. В'ятрович В., Забілий Р., Дерев'яний І., Содоль П. Українська Повстанська Армія. Історія нескорених / відп. ред. та упоряд. В. В'ятрович. – 3-тє вид. / Володимир В'ятрович, Роман Забілий, Ігор Дерев'яний, Петро Содоль. – Львів: Центр досліджень визвольного руху, 2011. – 352 с. 6. Патриляк І.К. “Перемога або смерть”: український визвольний рух у 1939–1960-х рр./ Центр досліджень визвольного руху / Іван Казимирович Патриляк. – Львів: Часопис, 2012. – 512 с. 7. Патриляк І. К. “Встань і борись! Слухай і вір...”: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.): монографія / Центр досліджень визвольного руху / Іван Казимирович Патриляк. – Львів: Часопис, 2012. – 592 с. 8. Хроніка // Стрілецькі вісті. – 1 червня 1944 р. – №196. 9. Хроніка // Стрілецькі вісті. – 3 липня 1944 р. – № 201. 10. Хроніка // Стрілецькі вісті. – 5 травня 1944 р. – № 191. 11. Хроніка // Стрілецькі вісті. – 26 травня 1944 р. – № 195. 12. Хроніка // Стрілецькі вісті, 10 червня 1944 р. – № 197. 13. “Особые папки” Сталіна і Молотова про національно-визвольну боротьбу в Західній Україні у 1944–1948 рр.: зб. док. / упоряд. Ярослав Дашкевич, Василь Кук; Львівське відділення ІУАД ім. М. С. Грушевського НАН України; Канадський інститут українських студій Альбертського університету. – Львів: Літературна агенція “Піраміда”, 2010. – 594 с. 14. АУВС ЛО. – Ф.102. – Оп. 1. – Спр. 11. – Арк. 13. 15. З власних боїв // Стрілецькі вісті. – 25 грудня 1944 р. – №208. 16. Вісті з терену // Стрілецькі вісті. 25 грудня 1944 р. – № 208. 17. З власних боїв // Стрілецькі вісті. – червень 1945 р. – №214; 18. З власних боїв // Стрілецькі вісті. – Лютий–березень 1945 р. – №210. 19. З власних боїв // Стрілецькі вісті. – Серпень–жовтень 1945 р. – № 216.

УДК 655.418.3+94(477) “1970-1973”

І.М. Стасюк

Національний університет “Львівська політехніка”

ПОГРОМ УКРАЇНСЬКОГО САМВИДАВУ ПОЧАТКУ 1970-х рр.: ПЕРЕДУМОВИ ТА НАСЛІДКИ

© Стасюк І.М., 2013

Проаналізовано причини, хід та наслідки погрому українського самвидаву початку 1970-х рр.

Reasons, movement, and consequences of the destruction of the Ukrainian Samizdat at the beginning of 1970th are analysed.

Історія України ХХ ст. наочно демонструє нам як яскраві, так і трагічні сторінки боротьби української нації за свободу. Задля здійснення головної мети українського національно-визвольного руху – здобуття державної незалежності – цілеспрямовано та активно боролося не одне покоління патріотів. У післявоєнні десятиліття політична атмосфера й відповідно умови реалізації національної ідеї були неоднаковими: періоди жорстокого тоталітарного режиму змінювались процесами контрольованої лібералізації та демократизації. Саме в умовах часткової хрущовської десталінізації в Україні з'явилося нове покоління борців за порятунок нації, її духовності та культури – шістдесятників. “Будівничими нової української духовності” стали М. Вінграновський, Є. Гуцало, І. Дзюба, І. Драч, Л. Костенко, Є. Сверстюк, І. Світличний, А. Горська, В. Симоненко, П. Заливаха, Г. Севрук, Ю. Ілленко, С. Параджанов, Л. Танюк, М. Осадчий, В. Мороз, В. Чорновіл, Б. Горинь, М. Горинь, І. Гель, І. Калинець, В. Стус, Б. Антоненко-Давидович та багато інших [2, Ф.П.26251, Т.1, арк.183; 4, с. 28; 13, с. 375].

Їхня новаторська діяльність істотно вплинула на процес культурно-національного пробудження України, що викликало негативну реакцію з боку влади. Вона “змушена була силоміць згортати процес “відлиги”, шукаючи нові організаційно-виховні форми упокорення інтелігенції...” [9, 3 жовтня].

Пропагандистсько-агітаційний пресинг щодо молоді генерації українства викликав рішучий спротив та появу нових форм його організації. Зосередження в руках тоталітарної держави засобів контролю, виготовлення та поширення друкованої продукції, відмова влади публікувати “небажані” матеріали призвели до зародження самвидаву. Цим терміном стали називати будь-які літературні або публіцистичні твори, листи, петиції чи заяви, що побачили світ без дозволу цензури та виготовлялись без допомоги з боку державних видавництв, тобто переписувались від руки, перефотографувались з плівок, передруковувались на друкарських машинках тощо [28, с. 122].

Мета роботи – проаналізувати у контексті еволюційного розвитку українського самвидаву причини, хід та наслідки для нього репресивної кампанії початку 1970-х років.

Незважаючи на наявність окремих праць українських істориків, які так чи інакше стосуються цієї проблематики [8, 11, 15, 22, 25], вона і досі залишається недостатньо вивченою та маловідомою для широкого загалу. А тому потребує подальших досліджень.

Характеризуючи процес розповсюдження самвидаву, слід вказати на те, що він відбувався шляхом передачі з рук в руки “надійним людям”, які, своєю чергою, поширювали його серед своїх однодумців, друзів чи родичів, роблячи в такий спосіб цей процес стихійним та неконтрольованим. Так, В. Чорновіл передав екземпляр “З приводу процесу над Погружальським” М. Осадчому, який ознайомив з його текстом кількох осіб. Так само вчинила М. Зваричевська. Цей документ числився в списку знайдених у Львівській державній науковій бібліотеці “антирадянських” матеріалів, фігурував як доказ “націоналістичної” діяльності братів Б. та М. Горинів [2, Ф.П.26250, Т.1, арк.3; Ф.П.26251, Т.3, арк.136, 144].

Матеріали самвидаву розповсюджувались переважно по містах, лише незначна кількість невідцензурної літератури потрапляла з міста в село [28, с. 122–123]. З часом межі розповсюдження самвидаву охопили не тільки терени республіки, різними шляхами його матеріали передавали за кордон, де стали основними й найвірогіднішими джерелами для пізнання українського національного руху [24, с. 240–241].

Самвидав пройшов кілька етапів у своєму розвитку. Перший – 1960–1962 рр. – став часом його становлення, коли набули поширення в усній або в писемній формі матеріали з середини 1950-х рр. та документи літературного самвидаву, на другому етапі – 1963–1965 рр. – з’явилася анонімна публіцистика та статті політичного характеру, третій етап припав на 1965–1972 рр., коли набули поширення підписані авторами матеріали з перевагою публіцистики та документів [22, с. 93, 99, 118–119].

Характеризуючи літературний самвидав, слід насамперед згадати про поширені серед читачької аудиторії вірші та щоденник В. Симоненка, адже, як влучно зауважив дослідник І. Кошелівець: “...йому судилося на одному з критичних поворотів історії бути обранцем, устами якого промовляє доля нації” [29, с. 7]. І справді, ґрунтовно проаналізувавши його творчу спадщину, можна безспідставно стверджувати, що В. Симоненко – поет національної ідеї [29, с. 64, 76, 77, 94, 100, 102, 117, 196].

Серед самвидавних статей політичного характеру середини 1960-х рр. особливо вирізнявся документ під назвою “Стан і завдання українського визвольного руху”, автором якого, як з’ясувалося згодом, був Є. Пронюк [4, с. 26; 25, с. 153]. Вивчивши його зміст, працівники КДБ дійшли висновку, що цей документ мав програмний характер і в ньому ставилися “питання проведення організаційної роботи, направленої на ліквідацію Радянської влади і встановлення самостійності України” [2, Ф.П.26250, Т.1, арк.256]. Розробник цієї програми визначився не тільки зі стратегічною метою, але й чітко окреслив методи її досягнення [35, Ф.1, оп.24, спр.6160, арк.27].

На підставі детального аналізу цієї й інших “самвидавних” публікацій, таких як “Сучасний імперіалізм”, “Українська освіта в шовіністичному зашморзі”, “Класова та національна боротьба на

сучасному етапі розвитку людства”, “12 запитань для тих, хто вивчає суспільствознавство [2, Ф.П.26251, Т.3, арк.141, 142], можна впевнено твердити про наявність в українському суспільстві послідовних борців проти тоталітарного режиму. “...Так званий український уряд фактично нічого, крім дрібниць, не має права вирішувати, не спитавши дозволу в Москві, – стверджував автор статті “12 запитань для тих, хто вивчає суспільствознавство”. За найменший непослух той уряд усувають за вказівкою Москви. Фактично “суверенна” Українська РСР має менше суверенних прав, ніж маленький швейцарський кантон, штат США, тим паче одна з республік Югославії” [2, Ф.П.26250, Т.3, арк.310].

Подібні твердження трактувалися однозначно як антирадянська агітація і пропаганда й були віднесені, згідно з українським радянським законодавством, до категорії особливо небезпечних діянь. “Агітація або пропаганда, – записано в Кримінальному кодексі УРСР, – проваджена з метою підризу чи ослаблення Радянської влади або вчинення окремих особливо небезпечних державних злочинів, поширювання з тією ж метою наклепницьких вигадок, що порочать радянський державний і суспільний лад, а так само розповсюдження або виготовлення чи зберігання з тією ж метою літератури такого ж змісту карається позбавленням волі ...” [31, с. 33].

Врешті-решт зростання масштабів та географії розповсюдження самвидаву стали настільки потенційно небезпечними, що влада вдалася до конкретних заходів щодо його знищення. Внаслідок скоординованих дій КДБ наприкінці серпня – на початку вересня 1965 р. у кількох містах України було затримано й відправлено до слідчих камер понад два десятки осіб – викладачів та студентів, літераторів та художників, критиків та інженерів [2, Ф.П.26250, Т.4, арк. 123; 35, Ф.1, оп.24, спр.6160, арк.23–25]. Тобто було завдано відчутного удару по активних діячах українського національно-патріотичного руху, причетних до виготовлення, зберігання та розповсюдження самвидаву.

Однак остаточно його ліквідувати не вдалось, навпаки, саме у другій половині 60-х рр. ХХ ст. самвидав досяг ще більших масштабів поширення та читання. Безперечно, одним з найвагоміших творів того часу стала праця І. Дзюби “Інтернаціоналізм чи русифікація?”. Написана під впливом масових арештів 1965 р., вона разом з листом-протестом проти безглузвих дій влади була надіслана тодішньому керівництву УРСР. “Арешти 1965 р. були зовсім непотрібні і невинуваті, – стверджував її автор, – бо вони назавжди скалічили долю кількох чесних людей, але і з небаченою доти силою, як ніщо інше посилили інтерес до українського національного питання з боку різноманітних верств людності” [8, с. 95].

На основі аналізу великого фактичного матеріалу, І. Дзюба переконливо доводив, що українська нація перебувала в кризовому стані, який зумовлений насамперед неправильно національною політикою, що її проводило керівництво держави. Замість втілювати в життя ленінські принципи у національному питанні, власні партійні рішення воно здійснювало зовсім протилежну політику, яка призвела до ущемлення прав українського народу в багатьох сферах суспільного життя [7]. Поява цієї праці викликала значний розголос, адже вона відкрила правду про справжній стан національної політики, десятиліттями замовчуваний або спотворюваний комуністичною ідеологією. Тому не дивно, що І. Дзюбу називали тогочасним символом нової України, того, що національно свідомо частина її населення думала і чим жила, а його книгу – своєрідною політичною програмою шістдесятництва [17, с. 88].

“...Кожен громадянин своєї республіки: робітник чи селянин, політик, який має можливість хоча б частково діткнутися правдивої історії, – стверджував автор “Програми української національної комуністичної партії” П. Рубан, – стає національно свідомим борцем за національне визволення свого народу” [26, с. 211]. Безумовно, до когорти українських патріотів слід зарахувати і В.Чорновола, упорядника дуже резонансної праці “Лихо з розуму”, у якій українську та світову громадськість поінформовано про жорстоку розправу тоталітарної системи із людьми, які не побоялися боронити свою і національну гідність [18].

З-поміж самвидавної політичної публіцистики особливе місце належало філософсько-аналітичним творам В. Мороза. Вже перший його памфлет “Репортаж із заповідника імені Берії” засвідчив уміння автора глибоко аналізувати сутність комуністичної тоталітарної системи, зокрема, про місце і роль в її функціонуванні КДБ [21, с.17-68; 35, Ф.1, оп.25, спр.347, арк.20].

Інші твори В. Мороза, такі як “Хроніка опору”, “Мойсей і Датан”, “Серед снігів” з’явилися вже після його звільнення з місць позбавлення волі у вересні 1969 р. [35, Ф.1, оп.25, спр.347, арк.20]. Підставою для написання останнього стала заява І. Дзюби, надрукована в пресі, де він заперечував свою причетність до появи його творів за кордоном та наголошував, що немає нічого спільного з ідеологією українського буржуазного націоналізму [19]. В. Мороз піддав нищівній критиці поведінку та дії автора резонансної праці “Інтернаціоналізм чи русифікація?”, стверджуючи, що оскільки в його особі український народ бачив символ своєї національної витривалості, то І. Дзюба не мав права знімати з себе цей тягар, бо цим він зашкодив не лише собі, але й українському національному руху [2, с. Ф.П.26251, Т.3, арк.249–261; 5, с. 80–81, 85–87, 89, 93–95].

Велике значення для розвитку українського самвидаву мала публікація позацензурного журналу “Український вісник”, творці якого відразу ж задекларували, що це “видання в кожному разі не антирадянське і не антикомуністичне за своїм змістом і завдання воно має цілком легальне і конституційне” [34, 1970. – №1/2. – с. 11]. Основною метою вважалось інформування широких кіл української громадськості про події та проблеми, які викликали загальний інтерес, однак не висвітлювались в офіційній пресі. Також видавці заявили про необхідність вмещувати у журналі повністю або частково твори самвидаву, які вже набули поширення серед читацької аудиторії [34, 1970. – №1/2. – с. 11].

Поява “Українського вісника” стала непересічною подією у розвитку українського самвидаву, адже він став об’єднавчим чинником, фактично – стрижнем національно-патріотичного руху. Це твердження стосується самвидаву загалом, який став дуже вагомим чинником, що впливав на суспільно-політичну ситуацію не тільки в УРСР, а й в інших республіках. Масштаби його поширення та читання набули таких значних розмірів (тільки в Україні було вилучено близько 5 тисяч антирадянських, націоналістичних та інших ворожих документів [35, Ф.1, оп.10, спр.1401, арк.40], що призвели до ухвалення 28 червня 1971 р. ЦК КПРС таємної постанови “Про заходи по протидії нелегальному розповсюдженню антирадянських та інших політично шкідливих матеріалів” [15, с. 119].

Невдовзі ЦК КПУ прийняв свою постанову під аналогічною назвою, в якій пропонувалося здійснити ряд заходів з боротьби із самвидавом [25, с. 352.]. А перед КДБ УРСР поставлено завдання “перекрити канали вивезення самвидаву і ввезення самвидаву в республіку” [15, с. 120].

Утім робота з придушення будь-яких проявів непокори, вільнодумства чи політичної активності тривала постійно, з активним використанням найрізноманітніших засобів та методів проти неприйнятних тоталітарному режиму ідей та їхніх речників. Так, з 9 листопада 1966 р. була введена в дію стаття 187 Кримінального кодексу УРСР “Поширювання завідомо неправдивих вигадок, що порочать радянський державний і суспільний лад” [16, с. 127].

Доповнення Кримінального кодексу УРСР цією статтею, як і створення у 1967 р. в КДБ спеціального 5-го управління, основним завданням якого була боротьба з ідеологічними диверсіями [11, с. 230], розширили можливості влади зі здійснення репресивних заходів. Якщо ж людина послідовно відстоювала свої політичні погляди, не піддавалась “перевихованню”, до неї застосовували карну медицину [35, Ф.1, оп.25, спр.586, арк.79].

Отже, арсенал засобів впливу, залякування та політичної нейтралізації противників тоталітарного режиму був дуже різноманітний. Ефективність його використання виявилась під час “генерального погрому” 1972–1973 рр. Без сумніву, його сценарій був розроблений заздалегідь. Рішення ж про початок акції проти самвидаву у загальносоюзному масштабі було ухвалене на засіданні Політбюро ЦК КПРС в передостанній день 1971 р. – 30 грудня [23, с. 15].

Під час проведення оперативно-розшукових заходів з метою виявлення осіб, причетних до розповсюдження позацензурної літератури, в поле зору КДБ УРСР потрапив, крім інших, і 24-річний студент з Бельгії Я. Добош, який мав контакти з деякими діячами національно-патріотичного руху. Його арешт 4 січня 1972 р. став точкою відліку у проведенні масштабної репресивної акції в Україні. Через кілька днів розпочалися одночасно обшуки та арешти у кількох містах республіки [10, 11 січня].

План дій влади передбачав пов'язати заарештованих з особою Я. Добоша, який прибув до СРСР для "...виконання злочинного завдання зарубіжного антирадянського центру ОУН-бандерівців, що перебуває на утриманні імперіалістичних розвідслужб і використовується ними в проведенні підривної діяльності проти Радянської держави" [27, с. 91]. Але ця схема зазнала невдачі через брак "шпигунського спорядження" у бельгійського підданого. Крім того, цей напрям слідства зазнав провалу ще й через те, що в слідчому ізоляторі КДБ поряд з камерою Я. Добоша знаходилася С. Шабатура, якій вдалося з'ясувати у розмові з ним деякі важливі обставини справи, що дало можливість "виробити лінію поведінки на допитах" [12].

Майже піврічне перебування Я. Добоша в УРСР завершилось для нього "щиросердечним каяттям" на влаштованій республіканською владою гучній прес-конференції у Києві 2 червня 1972 р., звільненням на "прохання" МЗС Бельгії від кримінальної відповідальності й депортацією його за межі СРСР [35, Ф.1, оп.25, спр. 641, арк.197]. А для заарештованих діячів українського національно-патріотичного руху настали нелегкі часи. Кілька наступних місяців вони перебували в стінах КДБ, де працівники слідчого відділу проводили з ними багатогодинні допити [2, Ф.П.26251, Т.1, арк.134, 175, 214, 264, 269]. Не зумівши сфабрикувати шпигунської справи, слідчі пред'явили підслідним звинувачення за сумнозвісними статтями 62 і 187 Кримінального кодексу УРСР. Так, І. Гелю інкримінували те, що він "...не припинив діяльності, спрямованої проти Радянської влади, продовжував займатись виготовленням, зберіганням та розповсюдженням документів антирадянського змісту з наклепницькими вигадками, що порочать радянський державний та суспільний лад в нашій країні, національну політику Радянського уряду" [2, Ф.П.26251, Т.5, арк.135].

Поряд із свідченнями свідків, протоколами обшуку, висновками графічної, літературознавчої та інших експертиз доказом провини підсудних були навіть твори суто літературного самвидаву. Талановитого поета В. Стуса звинуватили у тому, що він у творі "Феномен доби" під приводом дослідження творчості П. Тичини "пробував нав'язати читачеві антирадянські націоналістичні погляди..." [30, с. 4].

Подібні трактування були результатом копіткої роботи "рецензентів" та були підставою для засудження й відправлення на довгі роки за ґрати не одного десятка українських патріотів [14, с. 439–455; 33, с. 1088].

У результаті "генерального погрому" початку 1970-х рр. було заарештовано велику кількість національно-свідомих українців, переважно провідних виразників національної ідеї. "У нас на списку є три тисячі людей, яких варто посадити..." – стверджували співробітники КДБ одразу ж після арештів 1972 р. [20, с. 8]. Фактичного ж покарання у вигляді позбавлення волі зазнали у 1972 р. зазнали 89 осіб, майже половина з яких – мешканці Києва та Львова [1, с. 23].

Характерною ознакою "генерального погрому" 1972–1973 рр. була жорстокість покарань. Суд лише підтверджував результати слідства, виносячи переважній більшості заарештованих від 8 до 12 років позбавлення волі, а декому – це стосувалось учасників попередніх етапів національно-визвольних змагань та "особливо небезпечних державних злочинців-рецидивістів" – й по 15 і по 20 років ув'язнення [2, Ф.П.26251, Т.5, арк.141; 13, с. 383].

Звісно, не усі бажали провести стільки років за колючим дротом. Вихід був один – публічне каяття. Не витримавши морально-психологічного тиску, зголосились це зробити кілька осіб. Серед них – онука Великого Каменяра – З. Франко, М. Холодний, Л. Селезненко [2, Ф.П.26251, Т.3, арк.335; 35, Ф.1, оп.25, спр.641, арк.151].

Але чи не найбільший резонанс викликало у той час публічне каяття І. Дзюби, яке мало неабияке значення для влади у боротьбі проти "українського буржуазного націоналізму". Розуміючи важливість завдання, працівники КДБ розпочали посилено "працювати" з автором епохальної праці, що дало їм можливість доповісти в ЦК КПУ про його успішне виконання [35, Ф.1, оп.10, спр.1475, арк.109]. І. Дзюба написав заяву у Президію Верховної Ради УРСР, в якій засудив свою поведінку та погляди як такі, що направлені на шкоду соціалістичному суспільству, і просив його помилувати [35, Ф.1, оп.10, спр.1475, арк.118, 119].

Галаслива кампанія боротьби з українським буржуазним націоналізмом початку 1970-х рр. таки досягла бажаних для влади результатів: національно-патріотичний рух в УРСР відчутно ослаб,

“активність в середовищі націоналістичних елементів, що залишилися на свободі, помітно знизилася, частина з них взагалі припинила антирадянську діяльність” [35, Ф.1, оп.10, спр.1401, арк.41]. Та навіть за таких умов знаходилися сміливці, які продовжували діяти у той чи інший спосіб, зокрема, випускаючи нові номери “Українського вісника”. У Києві видання часопису налагодили В. Лісовий, В. Овсієнко та Є. Пронюк. Пізніше функції з його підготовки та видання перебрали на себе В. Карабін, С. Хмара, В. Шевченко та О. Шевченко, внаслідок чого журнал змінив свої принципи діяльності і закликав читачів до конспірації, вважаючи себе нелегальним органом. Своє завдання тепер він вбачав в об’єднанні усіх демократичних сил, як єдино можливого шляху до розгортання національно-визвольної боротьби [34, 1974. – №7/8. – с. 7–8; 25, с. 193–194].

Був підготовлений і 9-й номер “Українського вісника”, але, на відміну від попередніх № – 7 і 8, цей за кордон не потрапив, а був знищений у зв’язку із проведенням КДБ обшуку в С. Хмари, що й призвело до припинення на певний період видання журналу [15, с. 147].

Незважаючи на потужну репресивну кампанію проти осіб, причетних до виготовлення, розповсюдження та читання самвидаву, комуністичній владі так і не вдалося ліквідувати його остаточно. Позацензурна література продовжувала своє існування, свідченням чого є низка публікації, що побачили світ після “генерального погрому”. Як, наприклад, один з кращих творів українського самвидаву 1970-х рр. “Право жити” Ю. Бадзя [3, с. 15–308], що спочатку задумувався як лист-протест проти нової хвилі політичних арештів 1972 р.; табірна праця І. Геля “Грані культури”, присвячена аналізу комуністичної тоталітарної системи, її витоків, способів та методів утримання в покорі поневолених народів, а також характеристики стану руху спротиву в СРСР та його класифікації [6], самвидавні статті українських правозахисників, як от “Рух за права людини на тлі національних змагань українського народу”, “Наші завдання” та багато інших [32].

Як висновок, можна сказати, що український самвидав став справжнім духовно-політичним феноменом суспільно-політичного життя УРСР 1960–1970-х рр. та боротьби українських патріотів проти комуністичного тоталітарного режиму.

1. Алексеева Л. *История инакомыслия в СССР. Новейший период.* – Вильнюс–Москва: “Весть”. – 352 с.
2. *Архів Управління СБУ у Львівській області.*
3. Бадзьо Ю. *Право жити. Україна в складі СРСР, людина в системі тоталітарного соціалізму.* – К.: Таксон, 1996. – 400 с.
4. Батенко Т. *“Я повстаю, отже, я існую...”*. Політичний портрет Івана Геля. – Львів: НТШ, 1999. – 224 с.
5. *Бумеранг: Твори Валентина Мороза.* – Париж–Балтимор–Торонто: “Смолоскип”; *Перша українська друкарня у Франції, 1974.* – 303 с.
6. Гель І. *Грані культури.* – Львів, 1993. – 216 с.
7. Дзюба І. *Інтернаціоналізм чи русифікація?* – К.: Видавничий дім “КМ Akademia”, 1998. – 276 с.
8. Дудка Р.А. *Суспільно-культурна діяльність інтелігенції України у другій половині 50-х – на початку 60-х років ХХ століття: дис... канд. іст. наук 07.00.01 / Київський ун-т ім. Т. Шевченка.* – К., 1996. – 190 с.
9. Жулинський М. *Люди, що виривалися із обмежень звичності. Українська інтелігенція періоду хрущовської “відлиги”* // *Літературна Україна.* – 1996. – 26 вересня, 3 жовтня.
10. Зайцев Ю. *Вільнодумство під арештом. До 25-річчя погрому української опозиції* // *За вільну Україну.* – 1997. – 11, 16 січня.
11. Зайцев Ю.Д. *Дисиденти: опозиційний рух 60–80-х рр. / Сторінки історії України: ХХ століття: посібник для вчителя / за ред. С.В. Кульчицького.* – К.: Освіта, 1992. – С. 195–235.
12. Зайцев Ю. *Розтоптаний екслібрис* // *Молода Галичина.* – 1998. – 10 листопада.
13. *Історія України / кер. авт. кол. Ю. Зайцев.* – 2-ге вид. зі змінами. – Львів: Світ, 1998. – 488 с.
14. Калинець І. *Пробуджена муза: Поезії.* – Варшава: *Об-ня українців у Польщі. Вид-во Канадського ін-ту укр. студій,* 1991. – 462 с.
15. Касьянов Г. *Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–80-х років.* – К.: Либідь, 1995. – 224 с.
16. *Кримінальний кодекс Української РСР: Офіц. текст із змін. та допов. станом на 1 квіт. 1985 р / М-во юстиції УРСР.* – К.: Політвидав України, 1985. – 210 с.
17. Курносів Ю.О. *Інакомислення в Україні (60-ті – перша половина 80-х рр. ХХ ст.) / НАН України, Ін-т історії України.* – К., 1994. – 221 с.
18. *Лихо з розуму (Портрети двадцяти “злочинців”): зб. матер. / уклад В. Чорновіл.* – 1-ше препринт., допов. вид. на Україні. – Львів: Меморіал, 1991. – 342 с.
19. *Літературна Україна.* – 1970. – 6 січня.
20. Мешко О. *Свідчу / записав В. Скрипка.* – К.: УРІП, 1996. – 56 с.
21. Мороз В. *Есеї, листи й документи.* –

Торонто: Сучасність, 1975. – 86 с. 22. Обертас О. Український самвидав: літературна критика та публіцистика (1960-ті – початок 1970-х років). – К.: Смолоскип, 2010. – 300 с. 23. Погром в Україні, 1972–1979. – Мюнхен: Сучасність, 1980. – 312 с. 24. Прокоп М. Анатомія українського руху опору // Сучасність. – 1974. – №7/8. – С. 139–150. 25. Русначенко А.М. Національно-визвольний рух в Україні: середина 1950-х – початок 1990-х років. – К.: Вид-во імені Олени Теліги, 1998. – 720 с. 26. Русначенко А.М. Розумом і серцем. Українська суспільно-політична думка 1940–1980-х років. – К.: Видавничий дім “КМ Akademia”, 1999. – 324 с. 27. Ставицький О. У чорному 72-му. – К., 1992. – №1. – С. 90–113. 28. Стасюк І.М. “Самвидав” в українському національному русі 1960–1970-х років // Вісник НУ “Львівська політехніка”. – № 408: Держава та армія. – 2000. – С.122 – 126. 29. Симоненко В. Берег чекань. – 2-ге доп. вид. – Б.м.: Сучасність, 1973. – 310 с. 30. Стус В. Феномен доби (сходження на голгофу слави). – К.: “Знання”, 1993. – 96 с. 31. Уголовный кодекс Украинской ССР / Офиц. текст., утв. 28/XII 1960 г. – К.: Госполитиздат УССР, 1961. – 134 с. 32. Українська Гельсінкська група. 1978–1982: док. і матер. – Торонто–Балтимор: укр. вид-во “Смолоскип” ім. В. Стуса, 1983. – 998 с. 33. Українська поезія на зубах кровожерного “літературознавства” // Визвольний шлях. – 1988. – №9. – С.1088–1097. 34. Український вісник. – 1970–1988. – №1–10. – Париж–Балтимор–Торонто: Перша укр. друкарня у Франції; укр. видавництво “Смолоскип” ім. В. Симоненка, 1970–1988. 35. ЦДАГОУ.

УДК: 335.48: 37 (477) “1992/2011”

Я.Я. Романовський

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

РОЛЬ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКИХ ЗАХОДІВ, ЯКІ ПРОВОДИЛИСЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ, В ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ (1992–2011 рр.): ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

© Романовський Я.Я., 2013

Досліджується роль військової культури у євроінтеграційних процесах в умовах реалізації державою європейського вибору.

The article examines the role of military culture in the process of European integration in terms of state’s implementation of the choice of European integration.

Україна, яка у 1991 р. обрала демократичний шлях розвитку, шукає своє місце у європейській та міжнародних системах безпеки. Вона наполегливо бажає наблизитися до європейських стандартів. Успіх на шляху просування України цим курсом та надання відносинам Україна – Європейський Союз (ЄС) якісно нового статусу залежатиме від:

- здійснення послідовного та виваженого реформування економічної і соціальної сфер;
- ефективності процесу наближення законодавства України до законодавства ЄС;
- реалізації положень Угоди про партнерство та співробітництво між Україною і ЄС та його членами.

Проте не менш важливими напрямом євроінтеграції є сприяння розвитку культурного співробітництва. А. Могильний підкреслює, що культура здатна об’єднувати людей незалежно від відмінностей у їх світосприйнятті, політичних, ідеологічних чи соціокультурних орієнтаціях [1, с. 33–39].

Предметом нашого дослідницького інтересу є досі мало висвітлена тема, яка стосується участі військовослужбовців, а саме молоді в погонах у культурно-мистецьких заходах, що сприяли наближенню України до ЄС у 1992–2011 рр.